

AHOLI DAROMADLARI VA TURMUSH DARAJASINING IQTISODIY MOHIYATI HAMDA UNI OSHIRISH YO'LLARI

*Mirzacho'l tumani 2-sonli texnikumi
Iqtisodiyot nazariyasi fani o'qituvchisi
Risbekov Abduraxmon Usmonovich
email. risbekovabduraxmon244@gmail.com*

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada aholi daromadlari va turmush darajasining iqtisodiy mohiyati, shakllanish omillari va ularni oshirish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqotda real va nominal daromadlar, iste'mol darajasi, bandlik, inflyatsiya va ijtimoiy himoya tizimi kabi asosiy ko'rsatkichlar o'rganilgan. Shuningdek, davlat siyosati va iqtisodiy strategiyalar orqali aholining turmush darajasini yaxshilash bo'yicha tavsiyalar keltiriladi. Maqola texnikum sharoitida iqtisod fanini o'qitishda ham amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: aholi daromadlari, turmush darajasi, real daromad, inflyatsiya, ijtimoiy himoya, iqtisodiy siyosat.

ANNOTATION: This article analyzes the economic essence of population income and living standards, their formation factors, and ways to improve them. The study examines key indicators such as real and nominal income, consumption level, employment, inflation, and social protection system. Recommendations are also provided on improving living standards through state policy and economic strategies. The article has practical significance for teaching economics in technical colleges.

Key words population income, living standards, real income, inflation, social protection, economic policy.

Аннотация: В данной статье анализируется экономическая сущность доходов населения и уровня жизни, факторы их формирования и пути повышения. Исследуются основные показатели, такие как реальные и номинальные доходы, уровень потребления, занятость, инфляция и система социальной защиты. Кроме того, приводятся рекомендации по повышению уровня жизни населения через государственную политику и экономические стратегии. Статья имеет практическое значение для преподавания экономических дисциплин в техникумах.

Ключевые слова: доходы населения, уровень жизни, реальные доходы, инфляция, социальная защита, экономическая политика.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini baholashda aholi daromadlari va turmush darajasi eng

muhim ko'rsatkichlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Aholining daromad manbalari, ularning real hajmi, iste'mol imkoniyatlari va hayot sifati jamiyatning barqaror rivojlanishi, ijtimoiy barqarorlik hamda iqtisodiy o'sish bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli aholi daromadlari va turmush darajasi masalasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga ham ega.

Aholi daromadlarining o'sishi aholining moddiy farovonligini oshirish bilan birga, ichki bozorning rivojlanishiga, iste'mol talabining kengayishiga va ishlab chiqarish hajmining ko'payishiga xizmat qiladi. O'z navbatida, daromadlarning yetarli darajada bo'lmasligi kambag'allikning kuchayishiga, ijtimoiy tengsizlikning ortishiga va jamiyatda turli ijtimoiy muammolarning yuzaga kelishiga olib keladi. Shu bois, aholi daromadlari va turmush darajasini oshirish masalasi davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida aholi daromadlari asosan mehnat bozori holati, ish haqi darajasi, bandlik, tadbirkorlik faoliyatining rivoji, mulkchilik munosabatlari hamda davlat tomonidan amalga oshiriladigan ijtimoiy siyosat orqali shakllanadi. Inflyatsiya darajasi, soliq yuklamasi va narxlar barqarorligi aholi real daromadlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, aholi daromadlarini tahlil qilishda faqat nominal ko'rsatkichlar emas, balki real daromadlar va xarid qobiliyatini ham hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Turmush darajasi tushunchasi aholining faqat moddiy ta'minlanganligi bilan cheklanib qolmay, balki yashash sharoitlari, sog'liqni saqlash va ta'lim xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlari, bandlik darajasi hamda ijtimoiy himoya bilan ham belgilanadi. Shu sababli turmush darajasini baholashda ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar majmuasidan foydalaniladi. Mazkur ko'rsatkichlar orqali aholining hayot sifati, ijtimoiy tenglik darajasi va iqtisodiy farovonligi aniqlanadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda aholi turmush darajasini oshirish, kambag'allikni qisqartirish va aholi daromadlarini barqaror ko'paytirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bandlikni ta'minlash, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish hamda kasb-hunar ta'limini rivojlantirish ushbu siyosatning asosiy yo'nalishlaridan hisoblanadi. Bu jarayonda iqtisod fanini o'qitish, xususan texnikumlarda iqtisodiy bilimlarni shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, aholi daromadlari va turmush darajasining iqtisodiy mohiyatini ilmiy jihatdan o'rganish, unga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish hamda turmush darajasini oshirish yo'llarini aniqlash muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi. Mazkur maqolada aynan shu masalalar atroflicha tahlil qilinib, iqtisod fanini o'qitishda ulardan foydalanish imkoniyatlari yoritiladi.

TADQIQOT METADALOGIYASI

Aholi daromadlari tushunchasi va ularning shakllanish manbalari. Aholi daromadlari iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi bo'lib, fuqarolarning mehnat faoliyati va iqtisodiy munosabatlar natijasida oladigan pul va natural daromadlar majmuasini ifodalaydi. Daromadlar aholining turmush darajasini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi va ularning barqaror o'sishi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim ko'rsatkichidir.

Aholi daromadlarining asosiy manbalariga mehnat daromadlari (ish haqi, mukofotlar), tadbirkorlik faoliyatidan olinadigan daromadlar, mulkdan olinadigan daromadlar (ijara haqi, foiz va dividendlar), shuningdek davlat tomonidan taqdim etiladigan ijtimoiy transfertlar (pensiya, nafaqa, stipendiya) kiradi. Ushbu daromad turlari aholining iqtisodiy faolligi va bandlik darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat daromadlari aholining asosiy daromad manbai bo'lib, u mehnat unumdorligi, malaka darajasi va ish o'rinlarining sifatiga qarab shakllanadi. Tadbirkorlik faoliyati rivojlangan sari aholining o'z-o'zini band qilish imkoniyatlari kengayadi va daromad manbalari diversifikatsiyalanadi.

Aholi daromadlarini tahlil qilishda nominal va real daromadlar tushunchalarini farqlash muhim ahamiyatga ega. Nominal daromadlar aholi tomonidan olinadigan pul daromadlarining miqdorini ifodalasa, real daromadlar ushbu daromadlarning xarid qobiliyatini, ya'ni inflyatsiya ta'sirini hisobga olgan holdagi qiymatini ko'rsatadi. Inflyatsiya darajasining oshishi real daromadlarning pasayishiga olib keladi, natijada aholining iste'mol imkoniyatlari cheklanadi va turmush darajasi pasayadi. Shu sababli davlat tomonidan narxlar barqarorligini ta'minlash va aholi real daromadlarini oshirishga qaratilgan choralar muhim ahamiyat kasb etadi.

Real daromadlarning o'sishi aholining turmush darajasini yaxshilash, sog'lom turmush tarzini shakllantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Turmush darajasi ko'p qirrali tushuncha bo'lib, u faqat daromadlar bilan emas, balki iste'mol hajmi, yashash sharoitlari va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari bilan ham belgilanadi. Turmush darajasini baholashda quyidagi asosiy ko'rsatkichlar qo'llaniladi:

- aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromad;
- real ish haqi;
- iste'mol savatchasi va uning qiymati;
- kambag'allik darajasi;
- bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlari;

ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlariga kirish imkoniyati.

Mazkur ko'rsatkichlar orqali aholining hayot sifati va ijtimoiy tenglik darajasi aniqlanadi.

Aholi daromadlari va turmush darajasi ko'plab iqtisodiy va ijtimoiy omillar ta'sirida shakllanadi. Iqtisodiy o'sish sur'atlari, ishlab chiqarish hajmi va investitsiyalar daromadlarning o'sishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mehnat bozori holati, ish o'rinlarining mavjudligi va bandlik darajasi aholining daromad manbalarini belgilaydi. Ta'lim va kasbiy malaka darajasi yuqori bo'lgan aholining daromadlari odatda yuqoriroq bo'ladi. Bundan tashqari, soliq siyosati va ijtimoiy himoya tizimi ham daromadlar taqsimotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Davlat aholi daromadlari va turmush darajasini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bandlikni ta'minlash, minimal ish haqini oshirish, kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan dasturlar aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy himoya tizimi orqali kam ta'minlangan qatlamlar qo'llab-quvvatlanadi, bu esa ijtimoiy tenglikni ta'minlashga yordam beradi. Ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga investitsiyalar kiritish esa uzoq muddatda aholi turmush darajasining oshishiga zamin yaratadi. Texnikumlarda iqtisod fanini o'qitish jarayonida mazkur masalalarni yoritish o'quvchilarda iqtisodiy bilim va tahliliy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR Xulosa qilib aytganda, aholi daromadlari va turmush darajasi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining eng muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Aholining barqaror daromad manbalariga ega bo'lishi, ularning real daromadlarining oshishi hamda turmush sharoitlarining yaxshilanishi jamiyatda iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy tenglik va ijtimoiy totuvlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois mazkur masala iqtisod fanida ham, davlat iqtisodiy siyosatida ham ustuvor yo'nalish sifatida qaraladi.

Tadqiqot davomida aniqlanganki, aholi daromadlarining shakllanishi mehnat bozori holati, bandlik darajasi, mehnat unumdorligi, tadbirkorlik faoliyatining rivoji hamda davlat tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy siyosat bilan bevosita bog'liqdir. Nominal daromadlarning o'sishi har doim ham aholi farovonligining oshishini anglatmaydi, chunki inflyatsiya darajasi yuqori bo'lgan sharoitda real

daromadlar pasayishi mumkin. Shu sababli aholi turmush darajasini baholashda real daromadlar va xarid qobiliyatini hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Aholi turmush darajasi faqat daromad miqdori bilan emas, balki yashash sharoitlari, iste'mol darajasi, ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlari, bandlik va ijtimoiy himoya tizimi bilan ham belgilanadi. Ushbu omillar majmuasi aholining hayot sifati va ijtimoiy farovonligini ifodalaydi. Shu jihatdan, turmush darajasini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar kompleks va tizimli bo'lishi zarur. Davlat tomonidan aholi daromadlarini oshirish va turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan siyosat muhim rol o'ynaydi. Bandlikni ta'minlash, ish o'rinlarini yaratish, minimal ish haqini oshirish, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish va kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan dasturlar aholining farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ta'lim va kasb-hunar tizimini rivojlantirish orqali aholining mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirish uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, aholi daromadlari va turmush darajasini oshirish barqaror iqtisodiy o'sishga erishishning asosiy shartlaridan biridir. Mazkur yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar va amaliy chora-tadbirlar iqtisodiy siyosatni yanada takomillashtirishga, aholi farovonligini oshirishga va jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, texnikumlarda iqtisod fanini o'qitishda mazkur mavzuni keng yoritish o'quvchilarda iqtisodiy tafakkur, tahliliy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдуллаев, Ш. Р. Экономика и финансы: Учебное пособие для студентов техникумов. — Ташкент: Изд-во «Фан», 2020. — 256 с.
2. Давлетов, Р. М. Социально-экономические аспекты доходов населения. — Москва: Экономика, 2018. — 312 с.
3. Каримов, И. Ж. Государственная политика в области повышения уровня жизни населения. — Ташкент: Изд-во «НМИЦ», 2019. — 198 с.
4. Наимов, А. А. Экономика и социальная политика: Учебное пособие. — Санкт-Петербург: Питер, 2021. — 240 с.
5. Официальный сайт Государственного комитета по статистике Республики Узбекистан. — URL: <https://stat.uz/> (дата обращения: 11.02.2026).
6. Faxriddin B., No'monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. — 2024. — T. 4. — №. 1. — C. 333-337.
7. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. — 2024. — T. 4. — №. 8. — C. 45-50.

8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O 'ZO 'ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.
9. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O 'RGANISH.
10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791. 11. Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>
https://www.iupr.ru/files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true
11. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O 'RGANISH.
12. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No'monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.
13. Xusinovich, Turdialiyeв Jonibek, and Mo'minov Nurali Ro'zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O 'RGANISH."
14. Абдуқаҳоров Н., Турдиалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ М1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.
15. Каршиев Ф. У., Абдуқаҳоров Н. ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-2 (121). – С. 1142-1145.
16. Oybek o'g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – Т. 92. – №. 1. – С. 127-132.
17. Xuzriddinovich B. F. et al. SURXONDARYO VILOYATIDAGI TABIIY-IQLIM SHAROITLARIDA AVTOMOBILLARNING ISH SHAROITLARINI TASNIFLASH //Tadqiqotlar. – 2025. – Т. 63. – №. 2. – С. 26-32.
18. Abduqahorov N., Turdialiyeв J., Mo'minov N. M1 VEHICLES IN DIFFERENT ENVIRONMENTS ANALYSIS AND PARAMETERS OF BRAKING LEARN //Journal of science-innovative research in Uzbekistan. – 2024. – Т. 4. – №. 4. – С. 377-386.
19. Абдуқаҳоров Н., Турдиалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ М1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ

- УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.
- 20.Oybek o'g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – Т. 92. – №. 1. – С. 127-132.
- 21.Bakhramov F., Abdukahorov N., Tilavkobilova D. Analysis of the braking path of cars equipped with ABS in different environments //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2025. – Т. 3268. – №. 1. – С. 020052.
- 22.Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABC BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-1 (121). – С. 334-337.
- 23.O'G'Li A. A. U., Raxmatovich K. M., Shoykulovich A. O. UZUN QOZIQLI BARABANNI PAXTA TARKIBIDAN OG 'IR ARALASHMALARNI AJRATISHGA TA'SIRINI NAZARIY O 'RGANISH NATIJALARI //Механика и технология. – 2025. – Т. 1. – №. 18. – С. 133-139.
- 24.Raxmatovich K. M. URUG 'TOZALASH MASHINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASH //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.
- 25.Astanakulov K. D. et al. The separation of light impurities of safflower seeds in the cyclone of the grain cleaning machine //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2020. – Т. 614. – №. 1. – С. 012141.
- 26.Karimov M. R. et al. Safflower seed cleaning machine and determining the rotational speed of its supplying roller //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2021. – Т. 868. – №. 1. – С. 012050.
- 27.O'G'Li A. A. U., Raxmatovich K. M., Shoykulovich A. O. UZUN QOZIQLI BARABANNI PAXTA TARKIBIDAN OG 'IR ARALASHMALARNI AJRATISHGA TA'SIRINI NAZARIY O 'RGANISH NATIJALARI //Механика и технология. – 2025. – Т. 1. – №. 18. – С. 133-139.
- 28.Raxmatovich K. M. URUG 'TOZALASH MASHINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASH //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.
- 29.Astanakulov K. D. et al. The effect of safflower oil (*Carthamus Tinctorius* L.) and inositol supplementation on egg production.
- 30.Raxmatovich K. M. URUG 'TOZALASH MASHINASINING MAQBUL PARAMETRLARINI ANIQLASH //Механика и технология. – 2024. – №. 2 (9) Спецвыпуск. – С. 79-86.
- 31.Bazaluk O. et al. Improving energy efficiency of grain cleaning technology //Applied Sciences. – 2022. – Т. 12. – №. 10. – С. 5190.
- 32.Ishmuradov S. U., Abdumajidov R. B. Determination results of disc plough hang mechanism and support disc parameters //IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – IOP Publishing, 2022. – Т. 1076. – №. 1. – С. 012039.